

Bemærkninger

til Sønderjydske Stednavne i Aller Sogn.

Af **Hans Krog.**

Aluer, Alver, Aller:

Navnet stammer sikkert ikke fra Jordarten, Al, som nævnes. Denne Jordart findes næsten ikke i Aller Sogn. Snarere stammer Navnet fra »Alfar«, som jeg har set fremsat andre Steder. Kirken er bleven bygget ved »Alfar Vej«. Den ældgamle Hovedlandevej fra Nord til Syd —.

»Bei der Hand«. Om Oprindelsen til dette Navn gives der forskellige Forklaringer. Navnet er nok ikke ret gammelt, maa-
ske 100 Aar eller der omkring. Kreaturdriverne fra Nørrejylland har ikke givet Stedet dette tyske Navn. Snarere har det tyske Militær gjort det i 1848. (Efter min Faders Udsagn). Militæret havde her paa den brede Landevej Stillingsplads, siges der, og Navnet kan saa være fremkommet paa den Maade. At nogen tysk Ejer skulde have givet Stedet dette Navn, ved jeg ikke noget om —.

Det lange gamle Bindingsværks Hus er nu forøvrigt nedbrudt, men der findes et Billede af det fordums »Bei der Hand«.

B r a b e k, førhen ogsaa skrevet Braabek, har sikkert Navn af den lille Bæk, som løber syd for Byen.

H ø j g a a r d i Stubbom nævnes i Kirkebogen længe før 1856—57, som er anført. I 1700 Tallet træffer man der paa Navnet flere Gange. Jeg tror dog, at Navnet er en Forvanskning af H ø r g a a r d, som den lille Mark vest for Gaarden hedder. Kongen, hvorunder Bønderne i Stubbom hørte, havde flere Hørgaarde, der skulde dyrke Hør til Flaadens Brug af Tøvværk og Sejl. Hør dyrkning kræver god Jord, og denne fandtes her som faa Steder.

K o b b e r s t e d er en gammel Kongsgaard, hvorpaa der har været Forpagtere med tyske Navne (En gammel Bjælke

med Indskrift viser dette). Landingsplads, som nævnes, kan godt passe, da Tapsaadalen her har været en Fjord i Oldtiden (jvnf. det nærliggende Skipperbjerg) en lille Mark med en brat Banke ud til Dalen.

M e n g. At Mæng skulde have faaet sit Navn efter Indsøen Hejlsminde, troer jeg ikke er Tilfældet.

Denne har været kaldt Hejlsø d. e. Helligsø. Meng betyder noget, der er blandet f. Eks. Mengkorn eller at m e n g e noget sammen, som man siger endnu paa Sønderjydske. Blandet Jordegods fra den ældre By Stubbom.

S k a h u s, et Hus paa Grænsen mellem Aller og Tyrstrup Sogne, er nedbrudt for ca. 50 Aar siden. Navnet har vel nok Forbindelse med den nærliggende Mark, **S k a v e** i Hvinderup. En anden Mark er Skatoff.

S k o v h u s. Oprindeligt sikkert Skove, der har tilhørt Kongsgaarden Kobbersted. Husene har efterhaanden ved Rydning af Skoven faaet mere Jord og er bleven til Gaarde.

S l u s e n: Ved denne, som Bebyggelsen paa begge Sider af den gamle Grænse kaldes i Folkemunde, (Hejlsminde), er der flere Huse, men ingen **S l u s e**, som anført. Historien fortæller, at der engang har været en Pælebro med en Sluseport over Løbet. Deraf Navnet.

S t u b b u m er et af de ældgamle Bynavne, der ender paa »um«. Der er bare kommet et »b« mere ind, og det skulde egentlig skrives »Stubum. Mange har været tilbøjelige til at skrive Navnet Stubbom (og sagt, at det var den danske Form). Dette er forkert. Langt tilbage i Tiden — ogsaa i Kirkebogen — finder vi Skrivemaaden Stubbum. Endelsen um er meget gammel for Bebyggelser. Forstavelsen »Stub« bliver til Gætteværk at udrede. Stub er Betegnelsen for Resten af et afhugget Træ, og man kan derved tænke sig en afhugget Skov med Stubbe fra Egnens mange Skove, hvorom flere Smaaskove endnu minder.

S t u b b u m g a a r d er den gamle Frigaard, som havde Friheder helt fra Erik af Pommerns Tid. Der findes mange Dokumenter herom i Arkiverne. Der anføres (efter Oldekopp), at

Stubbungaard er nedbrudt i det 17. Aarhundrede. Det passer ikke helt. Gaarden blev i 1665 delt i 2 eller maaske 3 Gaarde. Stamgaarden, en gammel Gaard med Fjællelader, blev udstykket og nedbrudt 1884. Paa Stuehuset fandtes da Aarstallet 1670. Det er muligt, at det helt gamle Stubbungaard ved Deling dengang er bleven nedbrudt, men de to Gaarde beholdt Frihederne, der dog efterhaanden blev beskaarne, helt til 1848 —.

Stubbum kaldes i Folkemunde »St a u m«.

Bømholt i Aller kaldes til daglig Bemholt. Det er flere Marker nord for Aller ned mod den gamle Grænse. Davids toft i Aller har utvivlsomt Navn efter en Bonde ved Navn David —.

I Stedfortegnelsen har man medtaget Navnet »S i n a i«. Det er dog en Fejltagelse, naar man anfører, at dette bibelske Navn staar i Forbindelse med den nærliggende Mark »Hellet«, som man mener betyder Helvede. Sinai-Navnet er opstaaet i den Tid, jeg husker, paa Grund af, at der paa en lille Høj i et Anlæg ned mod Tapsaaen, blev afholdt kristelige eller gude- lige Møder. Saa gav én eller anden Højen dette bibelske Navn. Hellet betyder ikke Helvede, dette sidste udtales paa Egnen som det staves, men det betyder Helligt. I Aller har der været flere hellige Kilder, saaledes ved Aller Mølle og bag Kirkegaarden. Banken fra Aller ned mod Taarning kaldtes af de Gamle »Hellet Bjerg« og Smeden i Taarning »Hellet Smed«. Disse to Navne Hellet og Sinai har ingen Forbindelse med hinanden. Teglovn s b j e r g e t er det samme som Kjæl- lingbjerg. Førstnævnte Navn er efter en Teglovn, som fandtes der paa Marken endnu i Slutningen af forrige Aar- hundrede. Om Oprindelsen til Navnet »Kjællingbjerg«, vides ikke noget.

Bolmerstoft i Meng kender jeg ikke. Navnet er nok uddøet. Halvottingshave kaldes nu Lyngager. Oprinde- lig $\frac{1}{2}$ Otting Jord. Knarsted kaldes nu Knagsted.

Mengshedehave kaldes blot »e Hee«, Pusager blot »e Puus« og Fickhave blot »e Fik«.

Aftægtsdørens. Her har vist aldrig ligget et Hus som anført, da det er langt uden for Byen. Antagelig er det en Aftægtsmand, der har faaet det lille Jordstykke tildelt i Aftægt til Græsning af en Ko eller et Faar. Askhøj kaldes i Udskiftningsbogen ogsaa Anshøj. Ans. (jvf. Ansager, Andst og Anslet). Jeg har en Formodning om, at Anshøj Navnet staar i Forbindelse med Navnet paa det nærliggende Anslet —. Navnet er undergaaet forskellige Forvanskninger i Tidens Løb, saavel som saa mange andre —.

Blærre kender jeg ikke. Broager i Stubbum heller ikke.

Bygested skal sikkert være Bøgested. En Mark, hvor der har staaet en Rest af Bøgetræer. At her skulde have ligget Bygninger og været et Bygested, tror jeg ikke —.

Boyhøj (Boy-hy i Udtalen). Denne Mark ved Vejen efter Aller tilhørte den gamle Frigaard Stubbumbaard. Forstavelsen kan være et Mandsnavn. Vejkrumningen der, hvis der er Tale om en saadan, stammer fra Tiden efter Udskiftningen. Man ser tydelig paa Hegnene at Marken er overskaaret af Vejen ned til Broen, der blev bygget i 1700-Tallet. Den ældgamle Vej til Aller gik over Marken til Aller Mølle, hvoraf der endnu ses Spor —.

Igmohave (Egemosehave) kaldes nu »Fenne«, og tilhører min Fødegaard. Der findes midt i Marken i en »Sig«, noget Mosejord, her af Navnet —.

Faarehave kender jeg ikke. Skal sikkert være »Forhave«. Firestugeteng, der skal ligge ved Aaen er vist en Fejlskrivning eller Forvanskning, som saa ofte er sket. Engene (Maderne) blev aldrig benævnt efter, hvor mange Kreaturer der kunde græsses derpaa, men i Reglen efter hvor mange »Karls Slet« der var, d. e. hvor mange Karle med Leer, der skulde til for at slaa Engen en Dag.

Godhave tilhørte før min Fødegaard. Den kaldtes »Guhav« d. v. s. en god Mark, hvad den ogsaa er. »Hejselkrog« og

»Danielskrog« er Betegnelser, som ikke bruges mere. De kaldes under Et »Bagmarken«.

»Holm« er Navnene paa flere Marker mod Vest for Stubbum efter Aller Mølle. De gamle Navne Stensager og Julertoft der bruges ikke mere.

Hyldebuskager findes ikke mere. Er maaske sammenlagt med et andet Areal og Hegnene ryddet, som saa mange Steder.

»Kirketoft« eksisterer ikke mere. Omkring Aar 1800, blev der bygget et Landboelsted paa samme Mark, som igen senere blev delt i to Steder, der ligger ved Smedegyden. Det første kaldes forøvrigt »e Vinkel«, fordi det var bygget i en Vinkel, netop hvor Vejen ogsaa dannede en Vinkel. Kirketoft er noget af den Jord i »Øvre Stubbum«, som Ejerne af Stubbumgaard processede med Kirken om. Herom findes der Optegnelser blandt Frigaardens Dokumenter. Resten af Kirketofte ses paa Kortet fra 1794 at være lagt ind under Marken »Kragtorn«.

»Knæk«, er en Skov beliggende i Tyrstrup Sogn, der som anført tilhører Aller Præstegaard. Navnet har før været skrevet »Knik«.

»Koldkilde« er nogle Moseparceller paa Aakær Mose, »Laasbjerg«. Navnet bruges ikke mere. Marken kaldes nu Højbjerg (Hybjerg), som Nabomarken. »Kragtorn« er en af Byens bedste Marker tilhørende min Fødegaard, men før hørte den til Højgaard. Navnet kommer formodentlig fra en Bevoksning med Tjørn, hvor Kragerne holdt til. Tjørnene — gamle Hvidtjørn — er endnu ualmindelig stærke og kraftige i Hegnene. »Lyngager«, paa Kortet fra 1794, Møllevejshave er aldrig bleven benævnt med det sidste Navn. Marken øst for Stubbum synes langt hen i Tiden at have henligget i Lyng, hvad en tilgrænsede Mark »Hedehave« ogsaa tyder paa. Forøvrigt Navn paa flere tilgrænsende Marker.

»Markenskel Have«, kender jeg ikke. Nødhav heller ikke. Det sidste skal antagelig være »Nørkær«. »Rivesig«. Navn

paa en Mark sydfør Højgaard. Det bruges ikke i Folkemunde. Marken kaldes nu »Søndermark«. Et lavt Sted (en Sig) i Marken er nok Oprindelsen til Navnet.

»Skrejbjerg«, som anført en Bakke paa Vejen mellem Stubbum og Aller. Navnet er uddød. Jeg har aldrig hørt det omtale —.

»Stakketblok«. To Kobler i Stubbum, som ikke grænser sammen. Udtydningen af Navnet er noget svævende. At »stakket« betyder kort er vist rigtigt nok. Men Markerne er ingenlunde korte eller smaa. I Folkemunde kaldes de »Stangeblok«. Men hvad betyder »Blok«? »Skallebjerg«. To Marker, der støder sammen. Udtydningen kan nok passe. Det er høje Marker, der nøgne og »skallede« (uden Skov) har henligget langt frem i Tiden. »Stenbjerg«. I Folkemunde »Stangbjerre«. To Kobler paa det højeste Sted i Byen, hvor Generalstaben har sit Mærke. Navnet efter de utallige Rullestene som Landet i sin Tid var belagt med.

Stensvang. Dette Kobbelt er nu sammenlagt med Marken Boyhøj og findes ikke mere. Navnet ogsaa efter Stenene.

Tang, Taske og Tenbjerg kender jeg ikke i Stubbum. I Aller hedder et Stykke Skov, Taske og i Meng en Eng »e Tang«, som ogsaa er anført i Beskrivelsen. »Torrehave«. Til daglig kaldet, Torre. Lavagtig liggende Mark ned til Anslet Skel, der i gamle Dage har været bevokset med »Torr« (Padderokke).

»Trædeng« grænser ind til ovennævnte. Ogsaa en lav Mark, der har henligget i en Slags Eng. Forstavelsen kan godt have sin Oprindelse som anført i Beskrivelsen, men kan ogsaa betyde det samme som Haardeng. En Mark ned til Fjelstrup Skel. Haard som Træ. Det saakaldte Trykler.

Vendskrog kendes ikke mere. Navnet er uddød.

»Volbæk«. Navn paa baade en Bæk og en lille Mark. Bækken udmunder i Tapsaaen, hvor der findes et gammelt Voldsted. Sagnet nævner dog ogsaa en Mølle, maaske den første Mølle i Aller Sogn. Jeg mener, at Bækkens Navn er oprindeligt »Voldbæk«. »Rohm« en Eng i Kobbersted. Navnet udtales som

»Rum« gør i sønderjydsk Dialekt. En ret stor og god Eng, der er rummelig »Torning Ellehave« i Aller. Jeg forstaar ikke, hvorfor man i den danske Tid har forandret Bynavnet, Taarning, til »Torning«. Er det monstro blot, fordi der findes et tilsvarende Navn i Nørrejylland? Taarning eller Taarnum findes saaledes skrevet langt tilbage i Tiden f. Eks. i Kirkebogen. Jeg tror, at Navnet har Forbindelse med Tapsaaen, hvortil Taarning Mark gaar. »Torning« figurerer nu paa Vejviserne til stor Forundring for mange. Taarning, oprindelig Aaning eller Aanum. »Aakær«. Enge langs Tapsaaens Sydside. Paa det gamle Kort skrives Navnet »Akier«. En mærkelig Forvanskning af Kærene langs Aaen. Tyske Skrivere har besørget dette. »Hindsted« eller Hindsti: Flere Udmarker til Stubbum har dette Navn. Antagelig kan det udtydes med, at Vildtet (Hinderne) har haft deres Gang her mellem Skovene i Fjelstrup og Faustrup.

»Bleggaardshave« eller Bleggaashave, som det ogsaa skrives. Mark i Stubbum ned til Aaen. I Nærheden har ligget en Gaard, der blev nedbrudt i 50erne. Hvis man i gamle Dage har haft en Bleggaard til Blegning af Lærred, saavel som man havde Kaalgaard, Abildgaard og Hørgaard kan man tænke sig Navnet stammer derfra. »Skovrøj«. Paa Marken »Skovrøj« blev der bygget en Gaard i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Den findes endnu ikke paa Kortet for 1794. Skovrøj er i Nærheden af Skoven, Kærskov, og Navnet kan sikkert udledes fra ryddet Skov. Endelsen »røj« findes paa flere Marker, men skrives noget forskellig, røj, ry, rød. (Det sidste især paa Sjælland). »Myrøj«. Mark før tilhørende den gamle Frigaard. Ogsaa ryddet Skov.

»Bredrøj«. Mark ved Vejen efter Meng. En bred Mark temmelig stor, nu delt i to saadanne.

»Hundet« flere Marker i Aller. Om Oprindelsen til Navnet er ikke let at sige noget. Det gamle Husdyr, Hunden? »Raus« eller Ravs i Aller. Betydningen af dette Navn er dunkelt.

»Luklejhave« i Meng, (Lockleyhave). Stammer antagelig fra

den Tid, da Vejen fra Meng til Slusen endnu var med L e d, der skulde oplukkes og lukkes. »Luk e Lei«.

»Mengstoft« i Stubbum. Navnet menes i Beskrivelsen, at stamme fra en Mand med Efternavnet Meng i Stubbum. Ved mine Efterforskninger af de gamle Slægter i Aller Sogn, har jeg ikke fundet det omtalte Navn, men det maa vel være rigtigt, som man skriver. Bønderne havde ellers almindeligvis ikke Stammafnve endnu den Gang. Marken, Mengstoft, kunde ogsaa f. Eks. ved Arv en Overgang have tilhørt en Mand i Meng. Nu tilhører den Peder Boesens Gaard og kaldes Lykken »e Lyk«. Br æ n s t y k k e r. (Breenstücker) lille Mark i Meng ned til Hejlsminde Søen. Har antagelig som ogsaa anført været bevokset med Bregnearter.

Præsth olm. Temmelig stor Eng paa den flade Tange ved Slusen. Denne synes ikke at være medtaget i Beskrivelsen. Paa det gamle Kort for 1794 betegnes den som tilhørende Hejls Sogn. Grunden hertil er, at Løbet ved Slusen har flyttet sig, efter Sigende to Gange, i Tidens Løb Præsth olm med Omgivelser tilhører nu Aller Sogn. Navnet tyder paa, at den i sin Tid kan have tilhørt Præstekaldet i Hejls.

Sild b o r g h a v e (Sildborrelück). Har Navn efter et paa Slotsbjerget der, før beliggende Slot eller en Borg. Der findes herom dunkle Sagn, og man har fundet Munkesten i Bjerget. Ifølge Marknavnet har man Lov til at tro, at Borgen har været kaldt Sild b o r g efter Silden i Lillebælt, hvortil den grænser.

Med den gamle Borg paa Slotsbjerget, hvorom Sagnet siger, at den sank i Jorden paa Grund af Slotsherrens Ugudelighed, vil jeg slutte mine Bemærkninger til Stednavnene i Aller Sogn —.

Ovenstaaende er et Udpluk af de mange Stednavne i Aller Sogn, som man nu har udgivet og dermed gjort tilgængelig for Offentligheden. Jeg maa sige, at jeg ikke er bleven skuffet med Hensyn til Omtalen af mit Fødesogns Mark og Bynavne. De er i Hovedsagen rigtige. Det jeg har bemærket, er nærmest sup-

plerende Oplysninger og Tilføjelser, som ogsaa strejfer ind paa det historiske Omraade —.

Det er et stort, ja mægtigt Arbejde, der er udført med at definere og udtyde de Tusinder af Navne fra hele Landet. Jeg synes ikke, der er glemt eller udskudt noget Navn. Jeg synes snarere, der er medtaget for mange. Enkelte Navne har i hvert Fald ikke gammel Hævd —, men disse bliver selvfølgelig ogsaa gamle med Tiden —.

Mange Navne er uddøde og bruges ikke mere, og andre vil følge efter. Det sker især ofte, naar en Slægtsgaard ved Salg gaar over i andre Hænder, hvad desværre saa mange er i de senere Aar. En Mands Sønner véd fra Barnsben af, hvad denne eller hin Mark kaldes. Saaledes er Navnene gaaet i Arv fra Fader til Søn fra langt tilbage i Tiden. En ny Ejer fra en anden Egn, maaske endda fra en anden Landsdel, ved intet herom, og kan ikke hitte Rede paa disse Navne, der forekommer ham mærkelige og sære. Han ved intet udover, hvad maaske en Nabo eller en gammel Daglønner kan fortælle herom —.

En Ting bidrager ogsaa væsentlig til, at mange Marknavne forsvinder. Det er Bestræbelserne for at samle en Gaards Jorder til et sammenhængende Hele. Hegnene bliver da ofte ryddede, og efter en Tids Forløb gaar saa denne eller hin Marks Navn i Glemmebogen.

Derfor er det godt og glædeligt, at disse gamle Navne fra vore Forfædres Tid nu er samlede og optegnede til Efterslægten.

En Del af Betegnelserne har jeg ikke syntes, det var værd at røre ved. Marknavne som Østerhave, Vesterhave, Sønder eller Nørremark, siger intet ud over i hvilken Retning de ligger for Byen eller Gaarden. Navne, der ender paa Kjær eller Skov taler deres eget Sprog og mange andre lignende. Enhver Gaard har haft sin Toft eller Hustoft, som de ogsaa benævnes, og denne er det allerældste dyrkede Areal, hvormed det dybe Muldlag, der findes i Toften ved Gaarden, vidner. Et mindre Jordstykke ved Gaarden kaldes undertiden ogsaa en Hok, hvor

Kalve og Gæs græssede —. Derimod kendes Betegnelsen »Stakhave« ikke her, men mange Steder var der før i Tiden en **A b i l d g a a r d** ved Gaarden.

I Tidens Løb er der sket store Forvanskninger af Marknavnene og mange ere fortyskede. Efter Udskiftningen for snart 200 Aar siden blev Navnene indskrevet af tyske Skrivere, og det samme skete igen efter Omboniteringen i 1870erne. Al Ære og Respekt for den tyske »Mutterrolle«, der da fremkom. Det er et fint og grundigt Arbejde. Men nogen Navnefortyskning er der kommen ind den Gang —.

I gamle Dage tog man det ikke saa nøje med Retskrivningen. Et Sted er et Navn optegnet saadan, et andet Sted anderledes. Nogen af dem er ligefrem Skrivefejl og ved en Omskrivninger der igen fremkommen Læsefejl. Derfor er Stednavnene ofte saa forvanskede, at det oprindelige Ophav er udvisket —. Jeg har nævnt i mine Bemærkninger, at man i vore Dage har forandret Bynavnet **T a a r n i n g** til Torning. Ligeledes har man siden Genforeningen forandret **R i s** til Rise, **F o l** til Fole, **M a s t r u p** til Marstrup og flere andre. Er de to første forandret, fordi de bestaar af Enstavelsesord? I Nørrejylland har man mange af den Slags, fm. Eks. He og No, Le og Lem og flere. Man har dog ikke hørt, at He og No er forandret til Hele og Nose, Le og Lem til Lese og Lemsel! Og er Mastrup ikke et ligesaa godt Bynavn som Kastrup? Man har paa Fornemmelsen, at en Del Navne hervede var **u ø n s k e d e** og derfor blev forandrede. Det forstaar man ikke —.

Lad os holde fast ved de gamle Betegnelser. De er udgaaet fra Folket og har deres Berettigelse og — deres Historie.

Noget andet er, som Hejselbjerg Paulsen paapegede i sin Kritik af Stednavnene i Ø. Løgum Sogn, at man næppe, ved Forarbejderne til det store Værk om vore Stednavne, henvendte sig til de rette stedkendte Folk. Saavidt jeg ved — det er i hvert Fald sket her — søgte man den Gang Oplysninger hos Degnen eller en Lærer i vedkommende Sogn. Disse har ikke alle Steder haft den fornødne Forstaaelse og Interesse for et saadant Ar-

hejde, især da de som oftest ikke er barnefødt i Sognet, men stammer maaske fra en helt anden Egn eller endog Landsdel.

Folk, der har levet hele deres Liv paa Stedet, kendte disse Marker og Skove, disse Veje og Stier og havde hørt Fædrene og andre Gamle tale derom, havde sikkert været bedre egnede til dette Hverv. —

Herved er der bagefter intet at gøre.

Beskrivelsen af Aller Sogns Sted- og Marknavne er efter min Mening god. Jeg synes ikke, at noget videre er glemt. Forfatterne har haft mange og rige Kilder at øse af. Hvad der lever i Folkemunde om dette eller hint, kan disse ikke være vidende om. Det er et vægtigt Bidrag i vor Hjemstavns topografiske Historie til Oplysning for kommende Slægter. — —

Hans Krog.
